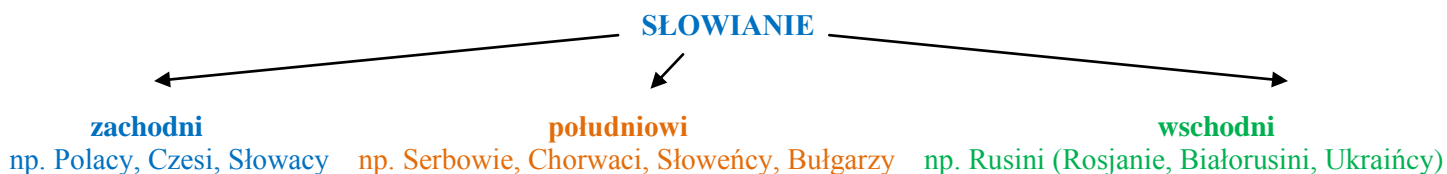


W starożytności **na ziemiach polskich** rozwinęła się **kultura lużycka** powstała w epoce brązu (prehistoria). Jej najslawniejszym zabytkiem jest gród w **Biskupinie**, który jest **najstarszą osadą** odkrytą **na ziemiach polskich**, datowaną na około VI w. p.n.e.

SŁOWIANIE

Pierwsze pewne wzmianki o Słowianach pochodzą z VI w. Ich pierwotną siedzibą były zapewne tereny dzisiejszej Ukrainy. W V w. doszło do tzw. wędrówki ludów, podczas której utrwalił się ostateczny podział Słowian na trzy grupy.



W VII w. Słowianie mieli dobrze rozwinięte rolnictwo, rzemiosło i organizację plemienną. W tym okresie powstało **pierwsze słowiańskie państwo** z ośrodkiem na Morawach. Stworzył je frankijski kupiec – Samo. Po jego śmierci państwo się rozpadło.

W IX w. powstało **Państwo Wielkomorawskie**, które objęło swym zasięgiem Morawy, Słowację, Czechy, Panonię i Małopolskę (państwo Wiślan). Było ono zorganizowane na wzór Państwa Franków (monarchia patrymonialna), a jego władcy przyjęli chrzest. Aby uniknąć uzależnienia od Niemiec, morawski władca w **863 r.** zaprosił **bizantyjskich misjonarzy – Konstantyna (Cyryla) i Metodego**. Ich zasługi dla Państwa Wielkomorawskiego są nieocenione: opracowali alfabet słowiański (głagolice), stworzyli podstawy słowiańskiego języka literackiego (język staro-cerkiewno-słowiański) oraz wprowadzili liturgię w języku słowiańskim. Po pewnym czasie taka liturgia została zakazana przez papieża, który utrzymał liturgię w języku łacińskim.

W wyniku najazdu Węgrów, nienależących do Słowian, pod wodzą Arpada w **906 r.** rozpadło się Państwo Wielkomorawskie. Na jego gruzach powstały: **Czechy** (rządzone przez dynastię Przemyslidów) i **Węgry** (rządzone przez dynastię Arpadów). Władcy tych państw przyjęli chrześcijaństwo w obrządku łacińskim, a organizację państwa wzorowali na Państwie Wielkomorawskim.

Liturgię słowiańską pielęgnowały słowiańskie kościoły prawosławne istniejące w państwach, które przyjęły chrzest z Bizancjum (w obrządku greckim), np. Ruś. Alfabet słowiański został udoskonalony przez uczniów Cyryla i nazwany cyrylicą.

SŁOWIANIE NA ZIEMIACH POLSKICH

Polacy należą do Słowian zachodnich. Przed przyjęciem chrześcijaństwa byli poganami. Do najważniejszych bogów czczonych przez Słowian jest zaliczany m.in. Światowid (Światowit, Świętowit), Swarozyc, Perun, Wołos, Tryglaw itd.

PLEMIONA POLSKIE I ICH SIEDZIBY:

- a/ **Pomorzenie** – między dolną Odrą a dolną Wisłą, na północ od Polan;
- b/ **Polanie** – nad Wartą i J. Gopło (prawdopodobnie nazwa pochodzi od uprawnego pola);
- c/ **Ślężanie** – nad górną i środkową Odrą (nazwa pochodzi od góry Ślęza);
- d/ **Wiślanie** – nad górną Wisłą;
- e/ **Mazowszanie** – nad środkową Wisłą.

OSADNICTWO W CZASACH PLEMIENNYCH

Rozproszone gospodarstwa i osady łączyły się w **opola** (wspólnoty sąsiedzkie), których ośrodkiem był gródek, te zaś tworzyły **plemiona** – ich ośrodkiem był gród.

Na czele plemion stał **książe** z najzaciejszego rodu (urząd najpierw wybierany, później dziedziczny). W sprawach wespółplemieńców rozstrzygał **wiec** złożony z wszystkich mężczyzn plemienia.

Gospodarstwa słowiańskie były samowystarczalne. Liczne wojny umacniały pozycję plemiennych przywódców, którzy mieli przyboczne **drużyny złożone z wojów** (drużynników). Systematycznie malała rola wieców, zaś rosło znaczenie starszyny plemiennej (wraz z zanikiem równości wespółplemieńców powstawały różnice społeczne).

Wspólnoty plemienne powoli **przekształcały się w państwa plemienne**.

W 2. połowie IX w. **silne państwo Wiślan (Małopolska) zostało włączone do Państwa Wielkomorawskiego.**

Polanie, których księciem był wówczas Mieszko, **przejęli prym w tworzeniu ponadplemiennego państwa.**

POLSKA POD RZĄDAMI PIASTÓW (ok. 960 r. – 1370 r.)

Legenda jest opowieścią zawierającą elementy prawdopodobne (mające odpowiedniki w rzeczywistości) i fantastyczne (zmyślane, nieodnoszące się do rzeczywistości), związaną z jakimiś rzeczywistymi zdarzeniami, postaciami oraz miejscami. Przykładem polskich legend są: *Legenda o Lechu, Czechu i Rusie* (legenda o powstaniu Polski), *Legenda o Piaście Kołodziej* (legenda o powstaniu dynastii Piastów), *Legenda o Krak*

Historia jest opowieścią o wydarzeniach poświadczonych źródłowo, czyli takich, które wydarzyły się naprawdę.

Legendarnym założycielem Polski był Lech, zaś legendarnym twórcą dynastii Piastów był Piast Kołodziej, po którym władzę kolejno przejmowali: Siemowit (Ziemowit), Leszek (Lestek), Siemomysł (Ziemomysł).

POLSKA PIERWSZYCH PIASTÓW (ok. 966 r. – 1138 r.)

MIESZKO I

Pierwszym **historycznym** (poświadczonym w źródłach) władcą Polski był Mieszko I (książę Polan, syn Siemomysła pochodzący z dynastii Piastów).

Państwo Mieszka I składało się z Wielkopolski, Kujaw, Mazowsza i ziemi Łędzian (zajmowała obszar od ziemi sandomierskiej aż do granic Rusi).

Na terenie państwa powstało wiele **grodów**, gdzie w imieniu władcy rządili kasztelanowie. Przy grodach powstawały osady służebne – **podgrodzia**.

Dzięki sojuszowi z Czechami i pokojowym stosunkom z cesarzem książę Mieszko I skupił się na pokonaniu wrogów. Najpierw pokonał Wioletów (związek pogańskich plemion słowiańskich mieszkających między dolną Odrą i Łabą - tzw. Słowianie połabscy) i Pomorzan, w wyniku czego **przyłączył do Polski Pomorze**.

W bitwie pod Cedynią, stoczonej w **972 r.**, pokonał niemieckiego margrabię Marchii Wschodniej – Hodona. Zginął wówczas brat Mieszka I – Czibor.

Po śmierci Dobrawy Mieszko I zerwał sojusz z Czechami i **przyłączył do Polski Małopolskę i Śląsk**, które wcześniej należały do Państwa Wielkomorawskiego, a od X w. do Czech.

W wyniku najazdu Rusinów (dowodził książę ruski Włodzimierz Wielki) w 981 r. Mieszko I utracił Grody Czerwieńskie (ważne grody to: Przemyśl i Czerwień).

CHRZEST POLSKI – 966 r.

PRZYCZYNY PRZYJĘCIA CHRZEŚCIJAŃSTWA PRZEZ POLSKĘ:

- chęć stworzenia trwałego ponadplemiennego państwa (wspólna religia jednoczyła plemiona, likwidując jednocześnie pozostałości z czasów plemiennych, np. obyczaje, instytucje plemienne);
- chęć włączenia Polski w krąg kultury europejskiej;
- dążenie do politycznego umocnienia kraju na arenie międzynarodowej;
- chęć ochrony państwa przed ekspansją niemiecką pod pretekstem (przymusowej) chrystianizacji „młodego” państwa polskiego; dążenie do zachowania niezależności względem Niemiec.

OKOLICZNOŚCI PRZYJĘCIA CHRZTU PRZEZ POLSKĘ

W 965 r. Mieszko I zawarł sojusz z Czechami (obiecali mu pomoc w walce z pogańskimi Wioletami), umocniony małżeństwem z czeską księżniczką – **Dobrawą** (Dąbrówką). Przed ślubem książę odesłał siedem (jak głoszą podania) żon, ponieważ chrześcijaństwo zezwala na posiadanie jednej żony. Dobrawa przybyła do Gniezna z orszakiem, w którym znaleźli się również duchowni. **W 966 r. Mieszko I przyjął chrzest wraz ze swoim najbliższym otoczeniem**. Chciał uniknąć religijnego uzależnienia Polski od Niemiec, dlatego przyjął chrześcijaństwo za pośrednictwem Czech. Wkrótce rozpoczęła się chrystianizacja poddanych. Niszczono ośrodki pogańskiego kultu, zakazano wielożeństwa, i budowano pierwsze świątynie.

Po chrzcie polski książę otrzymał pomoc zbrojną od czeskiego władcy, dzięki czemu pokonał Wioletów.

Pierwszym polskim biskupstwem było biskupstwo misyjne w Poznaniu, założone w 968 r. Jego zadaniem było szerzenie chrześcijaństwa (w obrządku łacińskim) w kraju, który niedawno przyjął chrzest. Pierwszym poznańskim biskupem został **Jordan**. Biskupstwo podporządkowano bezpośrednio Rzymowi, nie zaś niemieckiemu arcybiskupstwu.

SKUTKI PRZYJĘCIA CHRZEŚCIJAŃSTWA PRZEZ POLSKĘ:

a/ polityczne:

- przestano uważać Mieszka I za pogańskiego władcę (nowa wiara umocniła pozycję księcia, ponieważ głosiła, że władcy chrześcijańscy panują z woli Boga – są pomazańcami bożymi),

- duchowni wprowadzili język łaciński (wówczas międzynarodowy język), co ułatwiło kontakty dworu polskiego z innymi państwami kultury zachodniej – łacińskiej,
- duchowni pomogli zorganizować księciu państwo polskie na wzór zachodni: prowadzili dokumentację i kancelarię, wspierali władcę w sprawowaniu rządów,
- niemieccy książęta nie mogli już najeżdżać polskich ziem pod pretekstem nawracania na chrześcijaństwo;

b/ kulturowe:

- do Polski przybyli duchowni, którzy zakładali szkoły, uczyli ludzi czytać i pisać oraz produkować pergamin,
- duchowni wprowadzili język łaciński (wówczas międzynarodowy język), co ułatwiło kontakty dworu polskiego z innymi państwami kultury zachodniej – łacińskiej,
- duchowni pomogli zorganizować księciu państwo polskie na wzór zachodni: prowadzili kancelarię, pisali kroniki,
- Polska również stała się spadkobiercą kultury starożytnego Rzymu – chrześcijanie podporządkowani byli papieżowi,
- wprowadzono kalendarz z siedmiodniowym tygodniem,
- zaczęto wznosić kamienne budowle zamiast drewnianych;

c/ społeczne:

- wspólna religia scalila dawne plemiona polskie, dzięki czemu stopniowo zanikały między nimi różnice,
- zmieniła się obyczajowość – zlikwidowano wielożeństwo.

Chrześcijańscy duchowni zaakceptowali niektóre słowiańskie zwyczaje pogańskie, chcąc zachęcić ludność do porzucenia pogaństwa i przejścia na chrześcijaństwo. Należy do nich zaliczyć m.in.:

- czczenie jajka jako symbolu rodzącego się życia zachowało się w malowaniu jajek na Wielkanoc,
- pogańska sobótka (skakanie nad płomieniami ogniska, puszczenie wianków po wodzie, szukanie kwiatu paproci) przekształciło się w noc świętojańską (noc św. Jana),
- śmigus-dyngus to znany nam lany poniedziałek.

„**Dagome iudex**” – dokument wydany w 990 r. (podawane są też daty: 991 r. i 992 r.) przez Mieszka I, w którym Polskę oddał w opiekę papieżowi, by zachować niezależność wobec cesarza Niemiec. Polska płaciła Stolicy Apostolskiej świętopietrze (rodzaj daniny).

BOLESŁAW CHROBRY

Po śmierci Mieszka I władzę przejął jego najstarszy syn – Bolesław Chrobry. Książę podjął próbę chrystianizacji pogańskich Prusów. W **997 r.** z misją chrystianizacyjną wysłał do Prus praskiego (pochodzącego z Czech) biskupa **Wojciecha** (przebywał w Polsce, ponieważ uciekł z Czech przed prześladowaniami), który **zginął tam męczeńską śmiercią**. Bolesław Chrobry wykupił zwłoki Wojciecha i umieścił je w Gnieźnie. W 999 r. biskup Wojciech został kanonizowany (uznany świętym) i stał się patronem Polski.

ZJAZD GNIEŹNIĘSKI – 1000 r.

Z pielgrzymką do grobu św. Wojciecha przybył **cesarz Otton III**. Polski książę, **Bolesław Chrobry**, pokazał się niemieckiemu władcy od jak najlepszej strony. Otton III włożył polskiemu księciu na głowę swój diadem (rodzaj korony), uznając go za władcę godnego korony (**Uwaga! Nie była to koronacja Bolesława Chrobrego**). Polski władca miał odegrać istotną rolę w realizacji uniwersalistycznej koncepcji cesarstwa, stworzonej przez Ottona III. Podczas spotkania cesarz przekazał księciu kopię włóczni św. Maurycego – niemieckiego insygnium władzy, co interpretuje się jako wyraz uznania Bolesława Chrobrego za niezależnego (suwerennego) władcę.

Na mocy zjazdu gnieźnieńskiego powstało **arcybiskupstwo w Gnieźnie** (zależne bezpośrednio od Rzymu) oraz **trzy biskupstwa**: w Krakowie, we Wrocławiu i w Kołobrzegu.

Pierwszym arcybiskupem gnieźnieńskim został brat św. Wojciecha – **Radzim Gaudenty**. Powstanie polskiej prowincji kościelnej – arcybiskupstwa gnieźnieńskiego – miało doniosłe skutki dla „młodego” państwa polskiego. Gdyby jej nie ustanowiono, wszystkie polskie biskupstwa byłyby uzależnione od niemieckiej prowincji kościelnej w Magdeburgu, a w konsekwencji Polska byłaby uzależniona w sprawach religijnych od Niemiec.

Przez krótki czas Bolesław Chrobry zasiadał na tronie **czeskim** (jego matką była czeska księżniczka – Dobrawa).

W latach **1004-1018 trwała wojna polsko-niemiecka** (trzy etapy z przerwami). Cesarz Niemiec, Henryk II, zawarł z Bolesławem Chrobrym **pokój w Budziszynie w 1018 r.** Polski władca zatrzymał w posiadaniu **Miłsko i Łużyce**. Do legendy przeszła bohaterska obrona Niemczy. Cesarz musiał się jednak wycofać.

Niestety, podczas tej wojny uniezależniło się od Polski Pomorze Zachodnie (władzę przejęli tam pogańscy książęta).

W 1018 r. Bolesław Chrobry najechał Ruś Kijowską, zdobył i złupił Kijów (legenda o Szczerbcu głosi, że władca wyszczerbił miecz na Złotej Bramie w Kijowie; w rzeczywistości miecz powstał za Władysława Łokietka). W drodze powrotnej **przyłączył Grody Czerwieńskie**, utracone wcześniej przez Mieszka I.

PIERWSZA KORONACJA W DZIEJACH POLSKIEGO PAŃSTWA

W 1025 r. Bolesław Chrobry sięgnął po koronę, w tym samym roku zmarł.

Skutki pierwszej koronacji:

- przekształcenie się Polski w królestwo, czyli w niezależne państwo;
- podniesienie rangi Polski na arenie międzynarodowej;
- podniesienie rangi władcy polskiego (był traktowany na równi z innymi władcami europejskimi).

Symbolika insygniów koronacyjnych:

- berło – symbol panowania, siły i dostojęstwa;
- jabłko – symbol panowania nad światem chrześcijańskim, którego częścią było państwo;
- korona – symbol jedności i niezależności królestwa;
- miecz (w Polsce mieczem koronacyjnym był Szczerbiec) – symbol obrony poddanych i państwa.

MIESZKO II LAMBERT

Władzę po Bolesławie Chrobrym przejął **Mieszko II**, który w 1025 r. został królem.

W 1031 r. Polskę zaatakował cesarz niemiecki – Konrad II, a następnie książę ruski (Rusi Kijowskiej) – Jarosław Mądry. Mieszko II uciekł do Czech.

Rządy objął jego starszy brat – **Bezprym** (rządził w latach 1031-1032). Zrzekł się godności królewskiej, insygnia władzy odesłał do Niemiec i uznał zwierzchność cesarza (uzależnił Polskę od Niemiec). Pogodził się z utratą Miłska i Łużyc na rzecz Niemiec oraz z utratą Grodów Czerwieńskich na rzecz Rusi Kijowskiej. Wkrótce został zamordowany.

Do kraju wrócił Mieszko II – rządził jako książę, bo nie odzyskał tytułu królewskiego.

KAZIMIERZ ODNOWICIEL

Po śmierci Mieszka II kraj ogarnęły bunty poddanych, których powodem była niechęć do surowych praw i danin oraz chęć powrotu do pogańskich, plemiennych czasów. Syn Mieszka II, **Kazimierz Odnowiciel**, musiał opuścić Polskę. Władzę w poszczególnych prowincjach przejęli samozwańczy wielkorządcy, np. na Mazowszu – Mieclaw (Masław). Mazowsze się uniezależniło.

Chaos wykorzystał czeski książę, Brzetysław. W 1039 r. najechał on Polskę, złupił i zniszczył Gniezno (wywiózł relikwie św. Wojciecha) oraz odebrał nam Małopolskę i Śląsk (tereny dawniej należące do Czech).

Cesarz (Henryk III) nie chciał wzmocnienia pozycji Czech, dlatego pomógł **Kazimierzowi Odnowicielowi wrócić do kraju**.

Książę zajął Małopolskę i Wielkopolskę złupioną przez Czechów. Pokonał Mieclawa (ten zginął w walce) i przyłączył do Polski Mazowsze. Odzyskał również Śląsk (mediatorem między Polakami a Czechami był cesarz), ale w zamian czescy władcy mieli przez 50 lat otrzymywać od Polaków odszkodowanie w złocie (trybut – danina składana zwycięzcy przez pokonanego).

Pomorze Zachodnie uniezależniło się od Polski już za Bolesława Chrobrego, a pozostała część Pomorza (Pomorze Gdańskie) uniezależniła się podczas buntów pogańskich za Mieszka II – **Kazimierz Odnowiciel tylko na krótki czas uzależnił od Polski Pomorze Gdańskie**.

KRAKÓW – NOWĄ STOLICĄ OD POŁOWY XI w.

Swoją nową siedzibą książę Kazimierz Odnowiciel uczynił **Kraków** (to ośrodek stołeczny państwa polskiego czyli **stolica**), ponieważ Gniezno było zniszczone.

Ze względu na wcześniejsze bunty o charakterze pogańskim **Kazimierz Odnowiciel musiał odbudować polską prowincję kościelną z arcybiskupstwem gnieźnieńskim na czele**. Dbał o wykształconych duchownych, dlatego nadawał im ziemie. Biskupi stawali się wielkimi posiadaczami ziemskimi. Książę sprowadził do Polski benedyktynów, którzy mieli umocnić chrześcijaństwo. **Kazimierzowi udało się odtworzyć organizację państwa i Kościoła**.

Kazimierza nie było stać na utrzymywanie drużyny książęcej, dlatego wojom zaczął nadawać ziemie, z której sami musieli się utrzymać. **Wojowie przekształcili się w rycerzy**.

BOLESŁAW ŚMIAŁY

Po śmierci Kazimierza Odnowiciela władzę przejął jego syn – **Bolesław Śmiały (Szczodry)**, który w zamian za poparcie udzielone papieżowi – Grzegorzowi VII, w jego sporze o inwestyturę z władcą Niemiec – Henrykiem IV, uzyskał zgodę na koronację w 1076 r.

Bolesław Śmiały nadal wzmacniał organizację kościelną – utworzył nowe biskupstwo w Płocku, ufundował też klasztor benedyktynów w Tyńcu.

Wkrótce król wszedł w **konflikt z biskupem krakowskim – Stanisławem ze Szczepanowa**, w wyniku czego biskup stracił życie. Monarcha skazał go na obcięcie członków. Wywołało to oburzenie wśród poddanych, dlatego **władca musiał uciekać z kraju**.

W 1253 r. **biskup Stanisław został kanonizowany i stał się kolejnym, po św. Wojciechu, patronem Polski**. Podczas rozbicia dzielnicowego powstała **legenda** związana z tą postacią. Wierzano, że polskie dzielnice połączą się w jeden organizm w taki sam sposób, jak cudownie zrosło się ciało półwiotartowanego biskupa.

WŁADYSŁAW HERMAN

Na polski tron **możnowładcy wynieśli** jego młodszego brata – **Władysława Hermana**. Z wdzięczności książę dzielił się z nimi władzą. Na ich czele stał wszechwładny **palatyn (wojewoda) Sieciech**.

Książę uzależnił Polskę od cesarstwa niemieckiego. Po pewnym czasie wygnał Sieciecha, ale musiał **podzielić się władzą z synami**:

- **Zbigniew** otrzymał Wielkopolskę,
 - **Bolesław Krzywousty** przejął Śląsk i Małopolskę.
- Władysław Herman** zostawił sobie Mazowsze.

BOLESŁAW KRZYWOUSTY

Bolesław Krzywousty prowadził **ekspansywną politykę**, co podobało się możnym i rycerzom. Wygnał z kraju Zbigniewa, który pozyskał dla swojej sprawy cesarza – Henryka V. **Cesarz najechał Polskę w 1109 r.** (do legendy przeszła **obrona Głogowa** – jego mieszkańcy nie poddali się nawet wówczas, gdy musieli strzelać do swoich bliskich, których Niemcy wzięli jako zakładników, a później przywiązywali do machin oblężniczych). Wyczerpane **wojska niemieckie wycofały się**, ale Bolesław Krzywousty zgodził się na powrót Zbigniewa do Polski (kazał Zbigniewa oślepić, w wyniku poniesionych ran Zbigniew zmarł).

W kolejnych latach **Bolesław Krzywousty** prowadził **systematyczny podbój Pomorza** (Pomorze Zachodnie uniezależniło się od Polski za Bolesława Chrobrego, a pozostała część Pomorza uniezależniła się podczas buntów pogańskich za Mieszka II – Kazimierz Odnowiciel na krótki czas uzależnił od Polski Pomorze Gdańskie). Do 1122 r. całe **Pomorze** aż po Szczecin **zostało włączone do Polski**. Ponownie trzeba było przeprowadzić tam **chrystianizację** (bo ludność wróciła do pogaństwa). Powstały **nowe biskupstwa**: biskupstwo w Lubuszu, biskupstwo pomorskie z siedzibą w Kamieniu Pomorskim i biskupstwo kujawskie z siedzibą we Włocławku, które obejmowało swym zasięgiem Pomorze Gdańskie.

Książę Bolesław nie chciał, aby po jego śmierci dochodziło do bratobójczych walk o władzę, dlatego przed śmiercią spisał testament.

TESTAMENT (STATUT) BOLESŁAWA KRZYWOUSTEGO z 1138 r. wprowadzał **zasadę senioratu (seniorem)**, czyli zwierzchnim księciem (inaczej **princepssem**), miał być **najstarszy przedstawiciel rodu (dynastii) Piastów**, miał obejmować rządy nad dzielnicą senioralną, która nie była dziedziczna i nie można było jej dzielić.

Podział ziem według testamentu:

- ✓ **4 dzielnice dziedziczne** (można było je dzielić, np. między dzieci):
- **Śląsk** i ziemię lubuską otrzymał **Władysław Wygnaniec** (pierwszy senior),
- **Wielkopolskę** (bez Gniezna i Kalisza) otrzymał **Mieszko III Stary**,
- **Mazowsze** otrzymał **Bolesław Kędzierzawy**,
- **ziemię sandomierską** otrzymał **Henryk Sandomierski**;

Uwaga!

Kazimierz Sprawiedliwy urodził się po śmierci Bolesława Krzywoustego, dlatego nie był ujęty w testamencie. Własną dzielnicę uzyskał dopiero po śmierci Henryka Sandomierskiego.

Salomea, wdowa po Bolesławie Krzywoustym, otrzymała ziemię łączącą.

- ✓ **dzielnica senioralna** (pryncypacka) miała obejmować:

- ziemię krakowską z Krakowem,
- wschodnią Wielkopolskę z Gnieznom i Kaliszem,
- ziemię sieradzka, część Kujaw.

Uprawnienia seniora: zwierzchnictwo nad książętami dzielnicowymi, prawo prowadzenia polityki zagranicznej, prawo współdecydowania o obsadzeniu urzędów w dzielnicach oraz utrzymywania załóg w głównych grodach dzielnicowych.

Od samego początku trwały konflikty między braćmi.

Seniorat upadł ostatecznie w 1202 r. – po śmierci ostatniego z synów Bolesława Krzywoustego – Mieszka III Starego. Uznano, że wszyscy piastowscy książęta są równi.

SPOŁECZEŃSTWO I PAŃSTWO W OKRESIE WCZESNOPIASTOWSKIM

Ponad 80 % powierzchni państwa polskiego stanowiły puszcze i lasy. Zaludnienie było niewielkie – ludność skupiała się wokół większych grodów, do których można zaliczyć: Gniezno, Poznań, Kraków, Sandomierz, Kołobrzeg, Giecz, Płock, Włocławek i Wrocław. Cała administracja państwowa opierała się na systemie grodowym, czyli na sieci grodów głównych i okręgów grodowych (później przekształciły się w kasztelanie), tworzących prowincje. Na czele okręgu grodowego stał kasztelan.

Ośrodkiem władzy monarszej był **dwór**. Urzędnicy zastąpili dawną starszyznę plemienną i byli mianowani przez władców. Najważniejszymi urzędnikami w tym okresie byli: wojewoda (palatyn), podkomorzy, wódcarz, cześnik, stolnik, miecznik, koniuszy i łowczy. Prowadzeniem kancelarii zajmowali się wykształceni duchowni (w XII w. powstał urząd kanclerza).

Na terytorium całego kraju tworzone osady służebne – ich mieszkańcy specjalizowali się w określonych zajęciach i w produkcji określonych wyrobów przeznaczonych na potrzeby władcy, drużyny i urzędników. Rodzaj specjalizacji decydował o tym, jaką nazwę nadawano danej osadzie, np.: Świniary, Piekary, Winiary, Sokolniki, Grotniki, Szczytniki, Szewce, Złotniki.

Władcy piastowscy nie przesiadywali długo w stolicy, lecz podróżowali po kraju (utrzymanie dworu, zbrojnej drużyny wraz z rodzinami wojów było kosztowne), ściągając po drodze daniny i wydając wyroki sądowe. Poddani musieli ugościć monarchę wraz z dworem i drużyną przyboczną. Władca rozmieszczał część wojów w grodach, część zaś miał na stałe przy sobie – wszystkim wojownikom zapewniał utrzymanie.

Kazimierz Odnowiciel nie miał pieniędzy na utrzymanie drużyny książęcej w ciągłej gotowości, dlatego przekształcił ją w rycerstwo (wojom nadał majątki ziemskie, czyli beneficja, w zamian za służbę zbrojną na wezwanie króla; odtąd wojownicy sami musieli utrzymać siebie i swoje rodziny z dochodów czerpanych z nadanych im majątków). Książę podobne zmiany wprowadził w sposobie utrzymywania duchowieństwa. Obowiązek utrzymywania duchownych przez władcę zastąpił nadaniem ziemi dla kościołów i zakonów. Od tego momentu (połowa XI w.) duchowni, zwłaszcza wyżsi (biskupi, arcybiskupi) stawali się wielkimi posiadaczami ziemskimi. Zapoczątkował tym samym feudalizm w Polsce (system zależności oparty na ziemi). Niestety osłabiło to władzę centralną (władzę monarchy), ponieważ rycerze – w przeciwieństwie do wojów – oraz duchowni stworzyli grupę możnowładztwa świeckiego i duchownego, stopniowo uniezależniając się od władcy.

Ogół zobowiązań poddanych wobec władcy nazywamy **prawem książęcym**.

Poddani byli zobowiązani do:

- składania władcy **danin** (w naturze lub pieniądzu), którymi były np. podymne i poradne,
- wykonywania określonych **posług**, którymi były np. podwoda i stan.

Poza tym władca czerpał dochody z **regaliów** (uprawnienia zastrzeżone dla panującego). Wśród nich było regale ziemne (prawo władcy do niezagospodarowanej ziemi), regale górnicze (prawo do wszystkich kopalń) i regale leśne (prawo do korzystania z puszczy, lasów i ich zasobów).

OKRES ROZBICIA DZIELNICOWEGO (1138 r.- 1320 r.)

Ze względu na rozbięcie dzielnicowe (chaos w państwie) wzrosło zagrożenie ze strony Prusów, Jaćwingów i Litwinów, którzy pustoszyli Mazowsze.

Tatarzy pustoszyli południe Polski. W 1241 r. doszło do bitwy pod Legnicą na Śląsku, w wyniku której książę śląski, Henryk Pobożny, stracił życie.

W 1226 r. książę Konrad Mazowiecki sprowadził Krzyżaków, by bronili jego księstwa mazowieckiego przed pogańskimi Prusami. Zakonnikom nadał ziemię chełmińską. Krzyżacy rozpoczęli systematyczny podbój Prus, zakończony w 1283 r. W wyniku oszustw stworzyli tam własne państwo, do którego sprowadzali niemieckich osadników.

Podczas rozbitcia dzielnicowego narastały konflikty międzydzielnicowe, niemożliwa była skuteczna obrona przed wrogami zewnętrznymi, książęta dzielnicowi tracili część ziem. **Idea zjednoczenia państwa polskiego stawała się bardzo silna wśród duchownych.** To Kościół (arcybiskupstwo gnieźnieńskie) spajał ludność poszczególnych polskich ziem.

Święty Stanisław jest zgodnie z legendą symbolem zjednoczenia państwa polskiego w okresie rozbitcia dzielnicowego. Legenda głosiła, że rozbita Polska zrośnie się tak, jak ciało zamordowanego w 1079 r. przez króla Bolesława Śmiałego biskupa krakowskiego Stanisława.

Dużą rolę w krzewieniu świadomości wśród Polaków o wspólnym pochodzeniu odegrał biskup krakowski i kronikarz – Wincenty Kadłubek.

Rzecznikiem zjednoczenia państwa był arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka. Zrozumiał on, że duchowni niemieccy, którzy przybyli wraz z osadnikami niemieckimi w dobie kolonizacji w XIII w. (kolonizacja na prawie niemieckim), dążą do zniszczenia jedności Kościoła w Polsce (a tylko on spajał Polaków), ponieważ chcą niezależności od polskich władz kościelnych. **Arcybiskup uznał, że tylko koronacja doprowadzi do zjednoczenia państwa polskiego.** O zgodę na koronację zabiegał w kurii papieskiej i szukał odpowiedniego kandydata na króla.

Rywalizacja o władzę rozpoczęła się między Przemysłem II (księciem wielkopolskim), Władysławem Łokietkiem (księciem kujawskim) a Waławem II (królem Czech). **Kiedy książę Przemysław II (Przemysław II) opanował Pomorze Gdańskie i przyłączył je do swej Wielkopolski, Jakub Świnka stwierdził, że książę rozpoczął zjednoczenie i koronował Przemysła II na króla Polski w 1295 r.**

Przemysław II był pierwszym polskim władcą, który zaczął używać białego orła na czerwonym tle jako symbolu państwowego. Przyjmuje się, iż od tego momentu istnieje polskie **godło**.

Po kilku miesiącach Przemysław II został zamordowany. Jego ziemie (Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie) odziedziczył książę Władysław Łokietek, ale wkrótce Waław II pokonał Łokietka i wypędził go z państwa.

Waław II (król czeski z dynastii Przemysłidów) **połączył Małopolskę, Wielkopolskę oraz Pomorze Gdańskie**. Jakub Świnka **koronował** go (pomimo iż nie był księciem piastowskim) w Gnieźnie **na króla Polski w 1300 r.** Wkrótce książęta śląscy zaczęli składać hołdy lenne Waławowi II, ale jako władcy Czech – był to początek przechodzenia Śląska pod panowanie czeskie. Waław II usprawnił administrację (w każdej dzielnicy powołał **starostę** – namiestnika władcy niezależnego od miejscowego rycerstwa). Niezadowolenie wzbudziło to, że faworyzował Czechów i Niemców.

Wykorzystał to **Władysław Łokietek**, który na początku XIV w. (w 1304 r.) **wrócił z wygnania i opanował ziemię sandomierską**.

W 1305 r. zmarł Waław II. Jego syn i następca – Waław III – musiał uporać się ze swoimi problemami, po czym wyruszył do Polski. Nie dotarł do celu – w drodze został zamordowany.

W **1308 r. Brandenburczycy najechali Pomorze Gdańskie**. Książę Łokietek nie był w stanie pospieszyć z odsieczą, dlatego obrońcy poprosili o pomoc Krzyżaków. Zakonnicy powstrzymali najeźdźców, po czym dokonali rzezi mieszczan Gdańska. W latach **1308-1309 Krzyżacy zbrojnie opanowali całe Pomorze Gdańskie i włączyli je do swojego państwa** (przenieśli stolicę z Wenecji do Malborka).

WŁADYSŁAW ŁOKIETEK

Władysław Łokietek opanował Małopolskę, Wielkopolskę, Kujawy, ziemię sieradzka i łęczycką, a w 1320 r. został koronowany na króla Polski (po raz pierwszy koronacja odbyła się w krakowskiej katedrze na Wawelu, nie zaś w Gnieźnie). **Koronacja ta jest końcem rozbicia dzielnicowego**, pomimo iż poza granicami państwa polskiego były: Śląsk (przeszedł pod panowanie czeskie), Mazowsze (istniały tam niezależne księstwa), a Pomorze Gdańskie zdradziecko zajęli Krzyżacy.

SKUTKI ROZBICIA DZIELNICOWEGO:

- ✓ utrata części ziem przez Polskę, np. Pomorza Gdańskiego i ziemi chełmińskiej (na rzecz Krzyżaków), Pomorza Zachodniego (unieależniło się);
- ✓ rozdrobnienie dzielnicowe doprowadziło do osłabienia możliwości obronnych państwa – książęta dzielnicowi nie udzielali sobie pomocy zbrojnej, ponieważ zwykle ze sobą walczyli (Konrad Mazowiecki musiał sprowadzić zakon krzyżacki, by obronić się przed najazdami Prusów);
- ✓ usamodzielnienie się poszczególnych dzielnic (dzielnice tworzyły jakby niezależne państwka);
- ✓ osłabienie Polski, która stała się łatwym celem dla wrogów (najazd Tatarów);
- ✓ długotrwały brak silnej władzy centralnej (jednego władcy) doprowadził do wzmocnienia pozycji możnowładców i duchowieństwa, co wpłynęło na rozpad ustroju zwanego monarchią patrymonialną i na powstanie monarchii stanowej.

ZMIANY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE W OKRESIE ROZBICIA DZIELNICOWEGO

Od czasów Kazimierza Odnowiciela rosła grupa możnowładców świeckich i duchownych. Powiększali oni swoje majątki ziemskie i uniezależniali się od monarchy. Pragnęli mieć coraz większy wpływ na decyzje władcy. Już w XII w. Kościół otrzymał pierwsze **immunitety** w swoich posiadłościach. Konsekwencją (skutkiem) upowszechnienia immunitetu na przełomie XII/XIII w. był rozpad monarchii patrymonialnej (zlikwidowanie ustroju prawa książęcego), ponieważ władza monarchy była bardzo ograniczona, a co za tym idzie – słaba.

W tym okresie zanikła ludność niewolna – odtąd wszyscy byli poddanymi pana posiadającego dany majątek ziemski.

Immunitet to forma przywileju osobistego polegająca na zwolnieniu kogoś od zobowiązań na rzecz władcy i państwa. Władca mógł nadać: immunitet ekonomiczny (zwolnienie od obowiązku płacenia podatków) lub immunitet sądowniczy (wyłączenie spod władzy sądowej państwa).

KOLONIZACJA (osadnictwo)

W XII w. możnowładcy otrzymywali od książąt coraz więcej majątków ziemskich. Organizowali na coraz większą skalę akcje karczowania lasów i zasiedlania tych terenów. Przed założeniem wsi lub miasta możni zabiegali o immunitety. Książęta coraz częściej ich udzielali w zamian za udzielone poparcie lub za wierną służbę.

LOKACJE NA PRAWIE POLSKIM (głównie w X-XII w.)

W tego typu lokacji brakowało jednolitych zasad lokowania. Sprowadzano do nowych miejscowości ludność wolną i niewolną. Umowy były zawierane między właścicielem ziemi a ratajami (wolnymi chłopami), którzy w zamian za ziemię i pożyczkę zobowiązywali się do czynszu i orania ziemi feudalnego pana.

LOKACJE NA PRAWIE NIEMIECKIM (głównie w XIII-XIV w.)

W tego typu lokacji osiedlano wolną ludność (najpierw niemiecką, później polską). Pan feudalny zawierał umowę z zasadzcą, a osadnikom przydzielał jednakowe nadania ziemi. Gwarantował im zachowanie wolności osobistej oraz dziedzicznych praw do dzierżawy w zamian za płacony mu czynsz (charakterystyczne było stosowanie wolnizny, aby nowi osadnicy mieli czas na zagospodarowanie). Miejscowości lokowane na prawie niemieckim posiadały samorządy oraz regularną zabudowę (we wsi domy i gospodarstwa budowano wzdłuż głównej drogi, zaś w mieście – domy stawiano w oparciu o regularną sieć ulic).

Lokacje wsi

Podstawą kolonizacji na prawie niemieckim była **umowa** spisana między właścicielem gruntów a zasadzcą – przedstawicielem sprowadzanych osadników, którzy na pewien czas byli zwalniani z opłat na rzecz właściciela ziemi (okres wolnizny). Zasadzca w nagrodę dostawał większy udział ziemi, przywilej na prowadzenie młyna lub karczmy i zostawał sołtysiem. Zarówno wsie jak i miasta zakładane na prawie niemieckim miały samorząd administracyjny i sądowniczy (określona społeczność sama rozstrzygała pewne sprawy oraz sprawowała sądy). Samorząd we wsi był nadzorowany przez sołtysa, który stał na czele sądu nazywanego lawą wiejską.

Lokacje miast

Miasta lokowane na prawie niemieckim posiadały charakterystyczny układ przestrzenny, którego centrum stanowił prostokątny rynek z ratuszem (siedziba władz miejskich) oraz z kościółem (siedziba władz kościelnych). Ulice biegingy równolegle, a przecinały się pod kątem prostym. Działalność samorządu w mieście nadzorowali wójtowie (zwykle zostawali nimi zasadzcy). Organem samorządowym (władzą samorządową) w mieście była rada miejska (zajmowała się zarządaniem miasta, pełniła funkcje ustawodawcze i sądownicze). W jej skład wchodziłi rajcowie (dziś nazywani radnymi) i burmistrzowie.

Pierwszymi miastami lokowanymi na prawie niemieckim były: Złotoryja i Kraków.

Ziemia, na której lokowano miasta i wsie, nadal pozostawała własnością panów feudalnych, jednak użytkujący ją chłopci i mieszcianie mieli prawo do dziedzicznej dzierżawy, za którą (po okresie wolnizny) płacili stały czynsz.

Skutkiem kolonizacji (osadnictwa) była zupełna zmiana organizacji społeczno-gospodarczej w Polsce.

Intensywny rozwój miast doprowadził do ożywienia handlu, natomiast kolonizacja wsi spowodowała wzrost znaczenia rolnictwa i produkcji zbóż (zwiększenie plonów zbóż osiągnięto poprzez zwiększenie arealu upraw po wykarczowaniu lasów, przez wprowadzenie trójpolówki i nowych narzędzi rolniczych: kosa, pługa, młynów, wiatraków) kosztem hodowli, gospodarki leśnej i rybołówstwa.

Zwiększenie plonów doprowadziło do wzrostu demograficznego (wzrostu liczby ludności), ponieważ było czym wykarmić wielodzietne rodziny.

Nadwyżka pożywienia umożliwiła wielu chłopom przeniesienie się z wsi do miast - porzucano rolnictwo na rzecz rzemiosła, ponieważ rósł popyt na wyroby rzemieślnicze (bogatsze społeczeństwo miało za co kupować takie wyroby). Spisywanie umowy podniosło poziom świadomości prawnej ludzi (wcześniej zawierano umowy ustne).

Zastąpienie danin w naturze czynszem spowodowało przekształcanie się gospodarki towarowej w towarowo-pieniężną. Częstsze posługiwanie się pieniądzem prowadziło do świadomego zarządzania pieniądzem, a co za tym idzie do oszczędności i wzrostu zamożności ludzi.

Dzięki istniejącym samorządom ludność potrafiła się lepiej organizować.

USTRÓJ POLSKI (X w. - XIII w.) – MONARCHIA PATRYMONIALNA

Ustrój Polski w okresie od X w. do XIII w. nazywamy **monarchią patrymonialną**, czyli **ustrojem prawa książęcego**. Władcy posiadali najwyższą władzę polityczną, prawodawczą (ustanawiającą prawo), wojskową, skarbową i sądowniczą. Monarcha (władca) sprawował niepodzielną władzę, a państwo było jego własnością (władca mógł dzielić je między swoich synów, jak to uczynił Bolesław Krzywousty; miał prawo przekazać władzę w państwie wybranemu potomkowi;

mógł również przekazać komuś w darze, np. w posagu, część swoich ziem). Prywatny skarb monarchy i skarb państwa nie były rozdzielone (pieniądze państwowe były własnością władcy). Ustrój ten rozpadł się w okresie rozbitcia dzielnicowego.

POLSKA PIASTOWSKA PO ROZBICIU DZIELNICOWYM (1320 r.- 1370 r.)

KAZIMIERZ WIELKI

Rządy Kazimierza Wielkiego (wspaniałego dyplomaty) przypadają na lata **1333-1370** (wraz z jego śmiercią kończy się dynastia Piastów w Polsce).

POLITYKA ZAGRANICZNA

Stosunki polsko-krzyżackie

W **1343 r.** Kazimierz Wielki zawarł pokój wieczysty w Kaliszu, na mocy którego odzyskał Kujawy i ziemię dobrzyńską, ale Krzyżacy zatrzymali ziemię chełmińską i Pomorze Gdańskie „jako wieczystą jałmużnę” króla Polski, co pozwalało w przyszłości przypomnieć o polskich prawach do tej ziemi.

Stosunki polsko-czeskie

Na zjeździe w Wyszehradzie (1335 r.) władca Czech za opłatą (20 tys. kop groszy praskich) zrzekł się roszczeń do korony polskiej.

Kazimierz Wielki zawarł z królem czeskim (Janem Luksemburskim) pokój w Namysłowie (1348 r.), na mocy którego polski król zrzekł się praw do Śląska na rzecz Czech.

Stosunki polsko-węgierskie

Na drugim zjeździe w Wyszehradzie (1339 r.) Kazimierz Wielki zawarł układ z węgierskimi Andegawenami o następstwie tronu. Na jego mocy spokrewnieni z Piastami Andegawenowie (Karol Robert lub jego synowie) uzyskali prawo do polskiego tronu w razie bezpotomnej śmierci króla Kazimierza (chodziło o brak męskich potomków).

Rywalizacja polsko-litewska o Ruś Halicką (Ruś Czerwoną)

Książę Rusi Halicko-Włodzimierskiej zapisał polskiemu władcy swoje dziedzictwo, jednak Kazimierz Wielki musiał zaważać o te ziemie z Litwinami. W wyniku wieloletniej kampanii wojennej (1340-1349) król Kazimierz przyłączył do Królestwa Polskiego Ruś Halicką (Ruś z Haliczem, Lwowem i Kamieńcem Podolskim), natomiast Ruś Włodzimierską przejęli Litwini.

ZMIANA STRUKTURY WYZNANIOWEJ POLSKI PO PRZYŁĄCZENIU ZIEM RUSKICH

Na Rusi liczącą przewagę miała ludność chłopska, jednak ogromne znaczenie posiadali **bojarowie** – właściciele ziemscy. Ludność miast stanowiła mało liczną grupę. Większość Rusinów była wyznania prawosławnego. Na przyłączonej do Polski części Rusi, czyli Rusi Halickiej, zaczęto tworzyć (obok instytucji Kościoła prawosławnego) instytucje Kościoła rzymskokatolickiego, ponieważ na ziemiach ruskich mieszkali również wyznawcy rzymskokatolicy. Po śmierci Kazimierza Wielkiego stworzono dla tej części Rusi arcybiskupstwo w Haliczu, którego siedzibę przeniesiono później do Lwowa.

Po przyłączeniu Rusi Halickiej na terenie Królestwa Polskiego pojawiła się dość duża grupa ludności wyznania prawosławnego, czyli ludność obca etnicznie, językowo, wyznaniowo i kulturowo. Polski król nie narzucił im katolicyzmu. Zapoczątkował tolerancję religijną, z której Polska była znana w Europie w późniejszym okresie.

Jednak wkrótce wyższe warstwy Rusinów, czyli bojarowie, zaczęły się polonizować.

Ruś Halicka leżała dotąd w innej strefie wpływów, dlatego jej zdobycie stworzyło sytuację konfliktową w tej części Europy. Mówi się o międzynarodowym problemie, ponieważ ów obszar pragnęły mieć: Polska, Węgry i Litwa.

REFORMY KAZIMIERZA WIELKIEGO:

- założył **Akademiię w Krakowie** w 1364 r. (dzisiejszy Uniwersytet Jagielloński) z 8 katedrami prawa, 2 – medycyny oraz z 1 katedrą sztuk wyzwolonych;
- ujedynolcił prawo (stworzono **statuty wiślicko-piotrkowskie** – statut wiślicki dla Małopolski, zaś piotrkowski dla Wielkopolski);
- za jego panowania **lokowano** (zakładano) **wiele wsi i miast** (**urbanizacja** kraju – **rozwój** wielu **miast** w państwie);
- wznosił wiele **murowanych zamków obronnych**; dużą część **miast otaczał murami**;
- wprowadził nową monetę – **srebrny grosz** (reformacja monetarna);
- do skarbu państwa wpływały dochody z żup solnych (kopalni soli) znajdujących się np. w Bochni i Wieliczce;
- wprowadził **przymus drożny** i **prawo składu** (w celu ożywienia handlu);
- **zmienił zasady organizacji pospolitego ruszenia** (odtąd rycerstwo miało stawać pod chorągwiami własnej ziemi lub pod chorągwiami rodowymi).

Pospolite ruszenie to forma organizacji siły zbrojnej powoływana na czas wojny. W Polsce pospolite ruszenie początkowo obejmowało ogół ludności zdolnej do noszenia broni, później – tylko rycerstwo (szlachtę).

Prawo składu to przywilej nadawany miastu przez władcę, gwarantujący mu, iż przejeżdżający przez nie obcy kupcy wystawią na sprzedaż (przez określony czas) swoje towary.

Przymus drożny to obowiązek przejazdu obcych kupców określoną trasą przez terytorium państwa – na trasie zazwyczaj były położone miasta posiadające prawo składu.

Powiedzenie związane z Kazimierzem Wielkim: *Zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną.*

Król **Kazimierz Wielki** na stałe otoczył się gronem fachowych doradców – **radą królewską**.

Urzędnicy centralni:

- **kanclerz** – odpowiadał za królewską kancelarię (w jego rękach spoczywała wielka pieczęć królewska), za korespondencję dyplomatyczną króla, przyjmował posłów, w imieniu króla jeździł za granicę (zajmował się polityką zagraniczną); część obowiązków wypełniał **podkanclerzy**;

- **podskarbi** (wielki i nadworny) – zajmował się skarbem państwa (dochodami m.in. z podatków, ceł i żup solnych) oraz królewską mennicą (wytwórną monet);

- **marszałek** (wielki i nadworny) – czuwał nad bezpieczeństwem władcy, porządkiem na dworze i w miejscu jego pobytu; odpowiadał za organizowanie uroczystości i ceremoniał dworski.

Urzędnicy ziemscy:

- **wojewoda (palatyn)** – pierwotnie zastępował władcę w rządzeniu krajem oraz podczas wypraw wojennych, w późniejszym okresie wojewodami byli najwyżsi urzędnicy w danej ziemi odpowiedzialni m.in. za zwoływanie rycerzy na wezwanie króla, czyli za organizację **pospolitego ruszenia**;

- **kasztelanowie** – zajmowali się przygotowaniem grodu (kasztelanii) do obrony - organizowali pospolite ruszenie w swojej kasztelanii, zbierali wojsko grodowe; sprawowali sądy w grodzie. W XIV w. kompetencje kasztelanów przejęli starostowie, jednak sam urząd się utrzymał;

- **starostowie** – pilnowali porządku na podległych im terenach, pobierali podatki, sprawowali sądy (grodzkie).

Dopiero w XVI w. wykształcił się urząd hetmana (hetman wielki i polny) – dowodził wojskiem zawodowym (kwarciarnym i piechotą wybraniecką) i zacieżnym (powoływanym na czas wojny za pieniądze spośród doświadczonych żołnierzy).

Mikołaj Wierzynek był mieszczaninem, któremu Kazimierz Wielki powierzył zarząd nad żupami solnymi (Kazimierz Wielki obdarzał urzędami nie tylko rycerstwo, lecz ludzi mądrych i zasłużonych, także spośród mieszczan – liczyło się wykształcenie a nie to, czy ktoś jest szlachetnie urodzony). W 1364 r. Wierzynek zorganizował w Krakowie ucztę (na polecenie króla) podczas zjazdu monarchów z wielu chrześcijańskich państw. Król Kazimierz zaprosił na nią m.in. cesarza, władców: Węgier, Danii oraz Cypru. Główną tematyką zjazdu było zachowanie równowagi politycznej w tej części Europy oraz planowanie wyprawy przeciwko Turcji (antytureckiej krucjaty).

Kazimierz Wielki nazywany był „królem chłopów”, bo bronił ich przed samowolą rycerzy. Wojskom królewskim nakazał obozować na polach za wsiami, a żywność kupować od kmieci (chłopów). Dotychczas żołnierze zatrzymywali się we wsiach i wyjadali chłopskie zapasy za darmo.

USTRÓJ POLSKI – MONARCHIA STANOWA

Po powstaniu państwa polskiego w X w. w Polsce zapanował **ustrój zwany monarchią patrymonialną**, czyli ustrój prawa książęcego. Państwo – ziemia, lasy, kopalnie itd. – i poddani stanowili własność władcy. Skarb państwowy był jednocześnie prywatnym skarbem władcy. Taki ustrój trwał od X do końca XIII w.

Pod koniec rozbicia dzielnicowego (przełom XIII/XIV w.) zaczął się kształtować nowy ustrój, czyli monarchia stanowa. Jego ostateczne ukształtowanie datujemy na rządy **Kazimierza Wielkiego**. Król zmienił nawet nazwę państwa na Corona Regni Poloniae (Korona Królestwa Polskiego), by podkreślić, że monarcha nie jest właścicielem państwa. Władca nie mógł od tego momentu dzielić ziem według własnego upodobania lub sprzedawać i nadawać im komu zechce. Państwo stanowiło wspólną własność mieszkańców, przede wszystkim szlachetnie urodzonych i bogatych. Król tylko zarządzał państwem, sam musiał przestrzegać jego praw.

PODZIAŁY SPOŁECZNE

W okresie panowania Kazimierza Wielkiego ukształtowała się monarchia stanowa. Społeczeństwo było podzielone na **cztery stany**: duchowny, rycerski (od przełomu XV/XVI w. szlachecki), mieszczański i chłopski. Trzy ostatnie były dziedziczne (dzieci dziedziczyły stan po rodzicach).

Stan to grupa społeczeństwa, która ma prawa, obowiązki, przywileje różniące się od innych grup, czyli stanów; stany miały odrębne prawa i sądy.

PIASTOWIE - PODSUMOWANIE

KORONACJE:

- **KORONOWANI WŁADCY Z DYNASTII PIASTÓW:** Bolesław Chrobry, Mieszko II Lambert, Bolesław Śmiały (Bolesław Szczodry), Przemysł II (Przemysław II), Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki.
- **WŁADCY CZESCY Z DYNASTII PRZEMYŚLIDÓW KORONOWANI NA POLSKICH WŁADCÓW PODCZAS ROZBICIA DZIELNICOWEGO:** Waclaw II, Waclaw III.

STOSUNKI POLSKO-KRZYŻACKIE ZA PANOWANIA PIASTÓW – PODSUMOWANIE

Zakon krzyżacki powstał w Palestynie w 1190 r. (podczas krucjat). Jego oficjalna nazwa brzmiała Zakon Szpitala Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie. Kiedy Bliski Wschód opanowali Turcy seldżuczcy, zakon krzyżacki przeniósł się do Europy.

Do Polski sprowadził go książę **Konrad Mazowiecki w 1226 r.**, aby prowadził chrystianizację pogańskich Prusów oraz bronił jego księstwa (Mazowsza) przed ich najazdami. Książę osadził ów zakon rycerski na ziemi chełmińskiej. Krzyżacy podbili ziemię Prusów i założyli tam swoje państwo (wbrew wcześniejszej umowie z Konradem). Stolicą tego państwa stał się wkrótce Malbork.

1308 r. – opanowanie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków (za Władysława Łokietka)

1320 r. - 1339 r. – procesy polsko-krzyżackie (w tym procesy papieskie) o Pomorze Gdańskie

1326 r. - 1332 r. – **wojna** polsko-krzyżacka, w wyniku której Krzyżacy opanowali ziemię dobrzyńską i Kujawy [w ramach powyższej wojny w 1331 r. stoczono **bitwę pod Płowcami** - Władysław Łokietek obronił Polskę przed najazdem czesko-krzyżackim, jednak Pomorza Gdańskiego nie odzyskał]

1343 r. – **pokój wieczysty w Kaliszu** (pokój kaliski) – Kazimierz Wielki (po wielu procesach) w zamian za odszkodowanie, zwrot Kujaw i ziemi dobrzyńskiej zdecydował się oddać Krzyżakom Pomorze Gdańskie i ziemię chełmińską

USTRÓJ

Ustrojem była **monarchia** (rządy jednej osoby – monarchy), która jednak zmieniła swą formę podczas panowania Piastów. W Polsce piastowskiej wyróżniamy dwie formy monarchii:

- **monarchia patrymonialna** (X w. -XIII w.);
- **monarchia stanowa** (XIV w.).

SPOŁECZEŃSTWO W OKRESIE PANOWANIA PIASTÓW

Za czasów Mieszka I (X w.) ogromną część społeczeństwa stanowili chłopci. Istniała też ludność niewolna (jeńcy). Doradcami króla byli urzędnicy i duchowni, zaś obrońcami – drużyna książęca.

Na przełomie XI/XII w. powstała grupa możnowładców, wywierająca duży wpływ na politykę monarchy, co prowadziło do upadku monarchii patrymonialnej (z silną pozycją władcy) i do powstania monarchii stanowej (władca współrzędził z najbardziej wpływowymi stanami – rycerskim i duchownym). W tym okresie część chłopów porzucała swoje główne zajęcie - uprawę ziemi, by przenieść się do podgrodzi w celu zajmowania się rzemiosłem.

W XIII w. powstały pierwsze miasta w Polsce. Był to okres intensywnie prowadzonej kolonizacji (osadnictwa), zwłaszcza na prawie niemieckim. Nie tylko lokacji wsi było dużo, ale również lokacji miast, dlatego możemy mówić o powolnym kształtowaniu się stanu mieszczańskiego. Najliczniejszymi grupami mieszkańców miast byli rzemieślnicy (wytwarzali różne przedmioty) i kupcy (zajmowali się handlem). W tym okresie ożywieniu uległ handel międzynarodowy (dotąd główną rolę odgrywał handel lokalny, krajowy). Wynikało to z: szybkiego postępu technicznego, licznych lokacji miast i wsi, osadnictwa na prawie niemieckim, rozwoju rolnictwa, rzemiosła, wprowadzeniu (w XIV w.) prawa składu i przymusu drożnego. Ogólny dobrobyt (poprawienie się sytuacji materialnej ludności) doprowadził do większego popytu, czyli zapotrzebowania na towary. W XIV w. handel był ułatwiony poprzez ujednoczenie monety przez Kazimierza Wielkiego. Handel wymienny (towarowy) został wyparty przez nowoczesny handel towarowo-pieniężny.

W XIV w. wykształciły się cztery stany: rycerski, duchowny, mieszczański i chłopski.

DATY, KTÓRE TRZEBA ZNAĆ:

966 r. – chrzest Polski przyjęty za księcia Mieszka I oraz symboliczny (umowny) początek polskiego państwa (pierwszy zapis poświęcony źródłowo);

997 r. – męczeńska śmierć Wojciecha w pogańskich Prusach;

1000 r. – zjazd w Gnieźnie (spotkanie cesarza Ottona III i polskiego księcia – Bolesława Chrobrego) i powstanie polskiej prowincji kościelnej w Gnieźnie;

1025 r. – koronacja Bolesława Chrobrego, który był pierwszym polskim królem;

- 1138 r.** – statut (testament) Bolesława Krzywoustego i początek rozbicia dzielnicowego;
- 1226 r.** – sprowadzenie Krzyżaków do Polski (na ziemię chełmińską) przez księcia Konrada Mazowieckiego;
- 1241 r.** – najazd Mongołów (Tatarów) na Polskę, bitwa pod Legnicą (śmierć śląskiego księcia – Henryka Pobożnego);
- 1295 r.** – koronacja Przemysła II (Przemysława II) na polskiego króla (podczas rozbicia dzielnicowego);
- 1320 r.** – koronacja Władysława Łokietka na polskiego króla i koniec rozbicia dzielnicowego;
- 1364 r.** – założenie Akademii w Krakowie – pierwszego polskiego uniwersytetu (wyższej uczelni);
- 1370 r.** – śmierć Kazimierza Wielkiego i koniec dynastii Piastów na polskim tronie.

NAJWAŻNIEJSZE DOKONANIA PIASTÓW W DZIEDZINIE POLITYKI:

- **Mieszko I:**
 - stworzył państwo polskie,
 - wprowadził Polskę w krąg chrześcijańskiej kultury europejskiej poprzez przyjęcie chrześcijaństwa;
- **Bolesław Chrobry:**
 - wywalczył dla Polski silną pozycję na arenie międzynarodowej,
 - doprowadził do utworzenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i trzech biskupstw,
 - za jego rządów Polska stała się królestwem (pierwsza koronacja),
 - miał liczne sukcesy militarne;
- **Kazimierz Odnowiciel:**
 - podjął ponowną chrystianizację Polski (po buntach w kraju mających charakter pogański),
 - ustanowił Kraków nową stolicą (wcześniej było Gniezno),
 - przekształcił wojów w rycerstwo;
- **Bolesław Krzywousty:**
 - utrzymał jedność państwa,
 - podjął ponowną chrystianizację Pomorza,
 - podjął próbę utrzymania pokoju w państwie poprzez spisanie testamentu (statutu);
- **Władysław Łokietek:**
 - swoją koronacją zakończył rozbięcie dzielnicowe w Polsce;
- **Kazimierz Wielki:**
 - był wybitnym dyplomatą (rozwiązywał konflikty drogą pokojową poprzez negocjacje),
 - pod jego panowaniem obszar państwa zwiększył się ponad dwukrotnie (ze 130 tys. km² do 270 tys. km²),
 - stworzył pierwszą polską uczelnię wyższą,
 - ujedynolicił polskie prawo,
 - zakładał liczne wsie i miasta,
 - wzmocnił obronność państwa (wzniósł wiele zamków obronnych, miasta otaczał murami),
 - usankcjonował powstanie monarchii stanowej poprzez nadanie państwu oficjalnej nazwy Korona Królestwa Polskiego (państwo nie było już wyłączną własnością władcy);
- **polityka zagraniczna Piastów:**
 - ostateczny bilans strat terytorialnych (ziem utraconych przez Polskę) jest zdecydowanie mniejszy niż bilans zysków, nabytków (ziem przyłączonych do Polski).

DOKONANIA PIASTÓW W DZIEDZINIE GOSPODARKI:

- wprowadzenie nowych metod uprawy ziemi przez mnichów przybywających do Polski po przyjęciu przez nią chrztu;
- rozbudowa systemu grodowego za pierwszych Piastów (przy grodach powstawały podgrodzia – osady służebne, których mieszkańcy wytwarzali żywność, przedmioty, broń itd. na potrzeby grodu);
- lokowanie miast i wsi na prawie niemieckim, powstanie instytucji samorządowych;
- udoskonalenie systemu uprawy ziemi (dwupółówkę zastąpiono trójpółówką);
- upowszechnienie się udoskonalonych lub nowych narzędzi rolniczych (radło z metalowym okuciem, pług, brona, kosa);
- upowszechnienie gospodarki towarowo-pieniężnej (w miejsce dawnej gospodarki towarowej, w której wymieniano się towarami bez użycia pieniędzy);
- bicie własnej monety (np. denar za Mieszka I, brakteat za Bolesława Krzywoustego, srebrny grosz za Kazimierza Wielkiego);
- rozwój rzemiosła;
- usprawnienie zarządzania żupami solnymi (kopalniami soli) w Bochni i Wieliczce znacznie zwiększyło dochody państwa (sól była bardzo droga, stąd powiedzenie „słono zapłacić”);
- wprowadzenie prawa składu oraz przymusu drożnego ożywiło polski handel oraz wzbogaciło polskie miasta.

DOKONANIA PIASTÓW W DZIEDZINIE KULTURY:

- rozwój piśmiennictwa (łacińskiego) dzięki zaprowadzeniu chrześcijaństwa i sprowadzeniu duchownych do Polski;
- budowanie klasztorów i kościołów – duchowni szerzyli kulturę, np. przepisywali księgi, upowszechniali naukę czytania i pisania; można uznać, że to Kościół budował polską tożsamość kulturową;
- powstanie polskich kronik (spisanych po łacinie);
- stopniowy rozwój języka polskiego – w „Księdze henrykowskiej” z XIII w. można odnaleźć pierwsze zdanie zapisane po polsku (dotąd pojawiały się pojedyncze wyrazy – zazwyczaj nazwy własne): „Daj, ac ja pobruszę, a ty poczujaj.”, co oznacza „Daj, ja pomielę, a ty odpoczuj.” (w ten sposób mąż zwrócił się do żony mającej trudności z mieleniem zboża na żarnach);
- rozwój szkolnictwa:
 - w 1. połowie XII w. powstała sieć szkół katedralnych,
 - w 1364 r. powstała pierwsza w Polsce wyższa uczelnia – Akademia w Krakowie;
- powstanie bibliotek przykatedralnych już w XII w.;
- rozwój sztuki romańskiej (budownictwo romańskie upowszechniło się za Kazimierza Odnowiciela) i jej przykładowe zabytki:
 - rotunda (budowla wzniesiona na planie koła) św. Mikołaja w Cieszyńcu z XI w.,
 - klasztor benedyktynów w Tyńcu pod Krakowem z 2. połowy XI w.,
 - klasztor cystersów w Jędrzejowie z 1. połowy XII w.,
 - kościół w Tumie pod Łęczycą z 1. połowy XII w.,
 - Drzwi Gnieźnieńskie z 2. połowy XII w. przedstawiające 18 scen z życia św. Wojciecha (znajdują się w Katedrze Gnieźnieńskiej);
- rozwój sztuki gotyckiej (gotyk dotarł do Polski wraz z przybyciem zakonu dominikańskiego oraz franciszkańskiego) i jej przykładowe zabytki:
 - Kościół Mariacki w Krakowie (pierwotny budynek w stylu wczesnogotyckim poświęcono już w 1320 r., później był on przez długi czas rozbudowywany),
 - Kościół św. Katarzyny w Krakowie z 2. połowy XIV w.

ZAKONY W ŚREDNIOWIECZNEJ POLSCE:

- **zakon benedyktynów** został sprowadzony do Polski przez Kazimierza Odnowiciela w XI w. (w celu ponownego schryścianizowania Polski po buntach o charakterze pogańskim);
- **zakon cystersów** został sprowadzony do Polski w XII w.;
- **zakon dominikanów** został sprowadzony do Polski w XIII w.;
- **zakon franciszkanów** został sprowadzony do Polski w XIII w.

KRONIKI POLSKIE POWSTAŁE W OKRESIE PANOWANIA PIASTÓW:

- „Kronika polska” z XII w., której twórcą był Anonim zwany Gallem (pracował w kancelarii Bolesława Krzywoustego; treścią dzieła jest życie i czyny tego księcia spisane po łacinie);
- „Kronika polska” z XIII w., której twórcą był Mistrz Wincenty zwany Kadłubkiem (był cysterszem i biskupem krakowskim związanym z krakowskim dworem książęcym Kazimierza II Sprawiedliwego; treścią utworu są dzieje Polski, spisane po łacinie, do czasów tego księcia włącznie);
- „Kronika” z XIV w., której twórcą był Janko z Czarnkowa (był związany z dworem Kazimierza III Wielkiego; treścią dzieła są wydarzenia, których kronikarz był świadkiem).

Rocznik to krótkie chronologiczne zapiski; pod datą roczną jest zanotowana krótka informacja o jakimś ważnym wydarzeniu (koronacji, wojnie, śmierci władcy itp.).

Kronika to chronologiczny opis wydarzeń (dość szeroki) z dziejów danego władcy, dynastii czy też kraju; czasem autor dokonuje oceny wydarzeń lub osób.

Pamiętnik to opis wydarzeń oparty na bezpośredniej obserwacji autora, jego wspomnieniach oraz przeżyciach.

Opracowali: Alicja Borchert i Marek Borchert